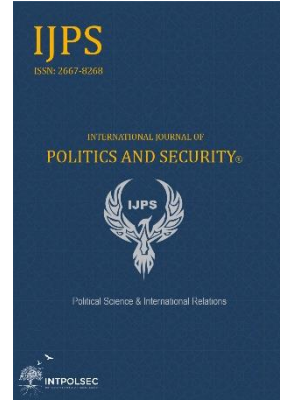

International Journal of Politics and Security (IJPS)

ISSN: 2667-8268

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijps>

Bölgesel Güven(siz)likten Küresel Güven(siz)liğe Doğu Akdeniz Sorunu

Author(s) : Mehmet Emin Güven, Fatih Tekin

Source : International Journal of Politics and Security (IJPS) / Vol. 5 / No. 1 / May 2023, pp. 163-183

DOI: 10.53451/ijps.1218557

Date of Arrival : 13.12.2022

Date of Acceptance : 25.03.2023

To cite this article:

Güven, M. Emin;Tekin, Fatih.“Bölgesel Güven(siz)likten Küresel Güven(siz)liğe Doğu Akdeniz Sorunu”. *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, Vol. 5, No.1, 2023, pp. 163-183, DOI:10.53451/ijps.1218557

All intellectual property rights of this article belong to International Journal of Politics and Security (IJPS). It cannot be republished, reproduced, distributed, sold, or made available to the public for free / paid to use in any way, without any prior written, written communication, copying, or the broadcasting system. Academic citations are outside this rule. The ideas stated in the article belong only to the author(s).

Bölgesel Güven(siz)likten Küresel Güven(siz)liğe Doğu Akdeniz Sorunu

Mehmet Emin Güven¹
Fatih Tekin²

Öz

Neo-fonksiyonalist yaklaşımdaki yayılma etkisi, bir alanda ortaya çıkan işbirliği süreçlerinin diğer alanlara sirayet etmesini ifade etmektedir. Bu durumun tersi de mümkündür. Yani kriz durumlarında da olumsuz bir yayılma etkisi ortaya çıkabilir. Ekonomik alanda başlayan bir işbirliği nasıl ki siyaset, güvenlik ve kültür alanlarında bir yayılma etkisi yaratabiliyorsa bölgesel bir krizin turmanması, silahlanma yarışının artması, kamplaşmalar ve büyük güçlerin krizi turmandırıcı etkileri de tersine yayılma etkisi yaratmaktadır. Bu çalışmada Doğu Akdeniz'deki krizin tersine yayılma etkisi (reverse spill-over) yarattığı ele alınmakta ve bu güvensizliğin gelecekte küresel güvenliği de tehdit edecek çıktuları olacağı tartışılmaktadır. Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları ve enerji kaynakları üzerinden yaşanan paylaşım sorunlarının çözümsüzlüğü, küresel aktörlerin bölgeye müdahale potansiyelini artırmaktadır. Bu durum, bölgesel güvensizliğin küresel güvensizliğe dönüşmesine yol açmaktadır. Bölgesel güvenliğin tesis edilmesi küresel güvenliğe katkı sağlanmasında önemli bir faktördür.

Anahtar Kelimeler: Yayılma Etkisi, Tersine Yayılma Etkisi, Bölgesel Güvenlik, Küresel Güvenlik, Doğu Akdeniz.

Eastern Mediterranean Problem from Regional (in)Security to Global (in)Security

Abstract

The spillover effect in the neo-functional approach refers to the spread of cooperation processes that emerge from one area to another. The opposite is also possible. In other words, a negative spillover effect can also occur in crises. Just as cooperation that started in the economic field can create a spillover effect in the fields of politics, security, and culture, the escalation of a regional crisis, the increase in the arms race, the polarizations, and the escalating effects of the great powers create a reverse spillover effect. In this study, it is discussed that the crisis in the Eastern Mediterranean has a reverse spill-over effect and it is discussed that this insecurity will have consequences that will threaten global security in the future. The deadlock of sharing problems over maritime jurisdiction areas and energy resources in the Eastern Mediterranean increases the potential of global actors to intervene in the region. This situation leads to the transformation of regional insecurity into global insecurity. Establishing regional security is an important factor in contributing to global security.

Keywords: Spillover Effect, Reverse Spillover Effect, Regional Security, Global Security, Eastern Mediterranean.

¹ İnönü Üniversitesi İ.İ.B.F. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Malatya/Türkiye
ORCID: 0000-0001-9863-5212, mehmetemin.guven@inonu.edu.tr

² İnönü Üniversitesi İ.İ.B.F. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Malatya/Türkiye, ORCID: 0000-0003-2227-0784, fatihtekin@inonu.edu.tr

1. Giriş

Güvenlik nesnel anlamıyla sahip olunan değerlere karşı tehditlerin olmaması durumunu, öznel anlamda ise sahip olunan değerlere yönelik saldırı korkusunun olmamasını ifade eden bir kavramdır.³ Bu tanımdan yola çıkarak ulusal güvenlik ise bir ulusun dışarıdan gelecek saldırılara karşı direnme yeteneği olarak tanımlanabilir.⁴ Yani ulusal güvenlik bir ulusun temel değerlerine yönelik tehlikelerin olmadığı olsa da bunu koruyabilecek kapasiteye sahip olduğu durumdur.⁵ Sahip olunan değerler ise bir ülkenin toprağı, egemenliğı, vatandaşları gibi koruması gereken birincil değerlerdir. Bütün bunların toplamı çıkar kavramı ile ifade edilebilir. Yani bir ülkenin ulusal güvenliğı birincil önemdeki çıkarlarına yönelik tehlike ve tehditlerin olmaması ya da bu tehlike ve tehditlerle baş edebilme kapasitesinin olmasıyla sağlanabilir. Devletler çıkarlarını korumak için güçlenmeye çalışırlar. Bir devlet için güç; toprak, nüfus, ekonomik kaynaklar, askeri kapasite gibi unsurların bileşiminden meydana gelir. Devletlerin güçlenme yoluyla çıkarlarını koruma yeteneğini artırmasında Waltz'a göre iç dengeleme ve dış dengeleme olmak üzere iki seçeneğı bulunmaktadır. Dış dengeleme, başka devletlerin kapasitelerinden de faydalanmayı mümkün kılan ittifak tutumudur. İç dengeleme ise devletin kendi kapasitesini ekonomik ve askeri açıdan artırmasını ifade etmektedir.⁶

Devletlerin çıkarlarını korumak için yöneldikleri politikalar olan ittifak tutumu veya silahlanma çoğı durumda güvenlik ikilemi ortaya çıkarabilir. Güvenlik ikilemini “önce saldır ya da yok ol” şeklinde özetleyen Herz'e göre⁷ başkalarının saldırısı endişesini yaşayan bir devlet güç artırımına gider ve bu durumda karşısındaki birimler de bunu tehdit olarak görmeye başlar ve onlar da güç artırımına gider. Bu silahlanma yarışı ilk başta daha güvende olmak adına yapılan bir hamleyken silahlanmanın tırmanmasıyla daha güvensiz bir ortam oluşmasına yol açabilir. Güvenlik ikileminin oluştuğı durumlarda krizlerin ortaya çıkması muhtemeldir. Çünkü sürekli güvensizlik ve savaş eğilimi birimlerin birbirlerine düşmanca muamelede bulunmasına yol açmaktadır. Ayrıca, devletlerin birbirlerinin hırslı olduğu yönündeki değerlendirmesi işbirliğini riskli hale getirmekte ve rekabetçi politikaları daha çekici

³ Arnold Wolfers, “National Security’ as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly* 67, sy. 4 (1952): 485.

⁴ Giacomo Luciani, “The Economic Content of Security”, *Journal of Public Policy* 8, sy.2 (1989): 151.

⁵ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security in the Post-Cold War Era*, 2.bs. (Londra: Harvester Wheatsheaf, 1991), 16.

⁶ Charles L. Glaser, “Realizm”, *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları içinde*, ed. Alan Collins, çev. Nasuh Uslu, (İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık), 2017. 18.

⁷ John H. Herz, *Political Realism and Political Idealism: A Study in Theories and Realities*, (Chicago: University of Chicago Press, 1951), s.3.

kılmaktadır. Böylesi karşılıklı ilişkiler sonucunda negatif politika sarmalı daha da güçlenmektedir.⁸

Liberal teorisyenlere göre bu tutumun değiştirilmesi kolektif güvenlik örgütleri, uluslararası örgütler, uyumlu diplomasi gibi yollarla mümkündür. Bu yollardan biri de çıkarların uyumlu hale getirilmesiyle oluşacak işbirliği ortamı ve bu işbirliğinin diğer alanlara sirayet etmesiyle yaratılacak uyumdur. İşbirliği politikaları pozitif bir politik sarmal ortaya çıkarma potansiyeline sahiptir. Bu noktada fonksiyonalist ve neo-fonksiyonalist yaklaşımlar karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle fonksiyonalist ve neo-fonksiyonalist yaklaşımların ortaya koyduğu iş birliği ve istikrarı teşvik edici süreçlere odaklanılmıştır. Ancak devletlerin çıkarların uyumu yerine rekabeti tercih etmeleriyle işbirliğinin yerine çatışmanın ortaya çıkacağına değinilmiştir. Bu noktada işbirliği süreçlerinde neo-fonksiyonalist yaklaşımda belirtilen yayılma etkisinin rekabet süreçlerinde tersine yayılma etkisi ile sonuçlanacağı çalışmanın literatüre katkılarından biridir. Ayrıca, tersine yayılma etkisi sürecinin bölgesel bir krizin sadece derinleşmesiyle sonuçlanmayacağını ayrıca genişleyebileceğini yani küresel bir krize yol açabileceğini de içeren bir yaklaşım olarak kavramsallaştırılmaya çalışıldığı önemle vurgulanmalıdır. Örnek olay olarak Doğu Akdeniz Sorunu seçilmiş ve devletlerin işbirliği süreçlerine girmeleri halinde elde edecekleri kazanımlar ve rekabetçi politikalara devam etmeleri halinde tersine yayılma etkisi ile ortaya çıkacak güvenlik ikilemi, kriz ve rekabetin küresel bir nitelik kazanmasıyla ortaya çıkacak durum betimlenmeye çalışılmıştır.

2. Yayılma Etkisi (Spillover Effect) ve Tersine Yayılma Etkisi (Reverse Spillover Effect)

Fonksiyonalist yaklaşımın öncülerinden David Mitrany'e göre savaşların kaynağında siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar bulunmaktadır ve barışın ön koşulu da ekonomik refahta yatmaktadır. Bütünleşme, işlevsel ihtiyaçlar için ortaklıklar kurmakla mümkündür. Bu sebeple fonksiyonalist yaklaşımın özünde bütünleşme yoluyla kalıcı barışın tesis edilebileceği düşüncesi yatmaktadır. Çünkü işbirliği ve uzlaşmalar aracılığıyla devletlerarası etkileşimler artacak ve Avrupa bütünleşmesi örneğinde olduğu gibi güvenlik topluluğuna dönüşebilecektir. Nitekim Karl Deutsch NATO'nun da üyeler arasındaki ortak değerler ve barışı tesis etme yönündeki iradelerinin güvenlik topluluğu oluşturduğunu ileri sürmüştür.⁹ Temelde

⁸ Glaser, "Realizm", 22.

⁹ Karl W. Deutsch, Political Community at the International Level: Problems of Definition and Measurement, (New York: Doubleday Company, 1954). & Karl W. Deutsch et al., Political Community and the North Atlantic Area, (Princeton University Press, 1957).

fonksiyonalizm ile aynı önermeye sahip olan neo-fonksiyonalizme göre özellikle aynı bölgede yer alan ülkelerin ortak çıkarlar etrafında işbirliğini kurumsal bir boyuta taşınmalarıyla entegrasyon süreçleri başlayabilir. Neo-fonksiyonalist düşüncenin öncülerinden Ernst B. Haas'a göre bu bütünleşme uluslararası ihtiyaçlardan ziyade karar alıcıların işbirliğinde yatan kazanımlara ilgi duymasıyla ortaya çıkmaktadır.¹⁰ Uluslararası işbirliği genişleyerek diğer alanlara sirayet ettiğini ifade eden yayılma etkisi (spillover effect), devletlere yüksek düzeyde fayda sağlayan ve devletlerarası ilişkilere istikrar kazandıran bir duruma yol açmaktadır.¹¹ İşbirliği ve bütünleşme çabalarında hükümet elitlerinin rolüne vurgu yapan Lindberg'e göre elitler arasındaki sosyalleşme hükümetler arasındaki konsensüsü teşvik ederek bütünleşme yolunda somut çıktılar üretilmesini teşvik etmektedir.¹² Rosecrance'a göre ekonomik karşılıklı bağımlılığın güçlenmesiyle toprak kazanmak amacıyla çatışmaya girmenin önemi azalmıştır. Artık devletlerarası ticaret ve işbirliğinden elde edilecek kazanımlar, askeri rekabet ve toprak kazanımlarının önüne geçmiştir.¹³

Tersine yayılma etkisi (reverse spillover effect) ise bir sektörde ortaya çıkan krizin tırmanması halinde diğer sektörler de sirayet edeceğini ifade eden bir kavramdır. Özellikle güvenlik alanında ortaya çıkan krizler, birimlerin silahlanma yarışına girmeleri ve birbirlerine tehdit oluşturacak ittifaklar kurmalarıyla derinleşerek siyasal, ekonomik ve sosyal alanlara yayılmaktadır. Tersine yayılma etkisi küresel güçler arasında cereyan ettiğinde Soğuk Savaş dönemindeki gibi dünyanın bloklara ayrılmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu durumda bloklar içinde entegrasyon süreçleri görülse de küresel açıdan silahlanma yarışı tırmanmakta ve küresel uluslararası örgütlerin işlerliği azalmaktadır. Tersine yayılma etkisi bölgesel güçler arasında cereyan ettiğinde ise bölgesel bloklaşma yaratmakta ve bölgesel krizleri derinleştirmektedir. Bölgesel bloklaşma süreci ileri aşamalarda 'potansiyel uyum' alanlarını ortadan kaldırmakta ve rekabet ortamından başka bir seçeneğin mümkün olmadığı bir alan üretmektedir. Bölgesel düzlemde ortaya çıkan tersine yayılma etkisi bununla sınırlı kalmamakta ve küresel ölçüğe sıçrayabilmektedir. Bölgesel bir rekabet ortamında dış dengeleme sadece o bölgedeki devletlerle ittifak tutumu içerisinde olmanın ötesine geçerek küresel ölçekte ittifak ilişkilerini

¹⁰ Ernst B. Haas, *Beyond the Nation-State: Functionalism and International Organization*, (California: Stanford University Press, 1964).

¹¹ Antje Wiener ve Thomas Diez, *European Integration Theory*, (New York: Oxford University Press, 2009). ; James E. Dougherty ve Robert L. Pfaltzgraff, *Contending Theories of International Relations*, (New York, Harper Collins Publishers, 1990), 439.

¹² Leon N. Lindberg, *The Political Dynamics of European Economic Integration*, (Stanford: Stanford University Press, 1963)

¹³ Richard Rosecrance, *The Rise of the Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World*, (New York: Basic Books, 1986).

geliştirmeye yol açmaktadır. Böylece küresel ölçekteki büyük güçlerin de bölgesel krizlerde taraflara destek olmaları bölgesel ölçekli krizin küresel ölçekli bir krize dönüşmesini sağlamakta böylece kriz alanı genişlemektedir. Dolayısıyla, tersine yayılma etkisinde derinleşme krizin diğer sektörlere yayılmasını, genişleme ise bölgesel ölçekten küresel ölçeğe dönüşmesini içermektedir.

Son olarak bu çalışmada tersine yayılma etkisi olarak kavramsallaştırılmaya çalışılan durumun neo-fonksiyonalist kuramcılarının *spill-back* olarak ifade ettiği kavramdan farklı bir anlama geldiğini belirtmekte yarar vardır. *Spill-back* süreci entegrasyonların çözülmesine ilişkin bir sürece atıf yapmaktadır. Bu yönüyle *spill-back* ile kastedilen şey bir entegrasyonun diğer entegrasyonlara yol açmaması ve mevcut entegrasyonun da çözülmesidir. Ancak *tersine yayılma etkisi (reverse spillover effect)* bir alanda ortaya çıkan krizin diğer alanlara yayılması ve işbirliği olasılıklarının önünü kapatan bir etkiye işaret etmektedir.

3. Doğu Akdeniz’de Bölgesel Bir Kriz

Bölge kavramının tanımlanmasında iki temel yaklaşımın yer aldığı söylenebilir. Birincisi maddi, ikincisi normatif tanımlardır. Maddi tanıma göre kara parçası veya deniz sahası olan belirli bir coğrafi alanda en az iki devletin yer aldığı bir coğrafyaya ilişkin bir tanımlamadır. Normatif tanımlamaya göre ise yine belirli bir coğrafi alanda yer alan ülkeler arasında ticari, ekonomik, kültürel, siyasi veya güvenlik gibi alanlarda benzer ilişkiler bulunması üzerinden yapılan bir tanımlamadır.¹⁴ Bu çalışmada Doğu Akdeniz, maddi tanımlama üzerinden ele alınmıştır. Çünkü Doğu Akdeniz’e kıyısı olan ülkelerin pek çok açıdan iç hatlarında farklı bölgelerde yer aldıkları ve farklı siyasi, ekonomik, güvenlik parametrelerine sahip oldukları söylenebilir. Dolayısıyla, bu ülkeler arasında normatif bir tanımlama ile bölge kavramının ele alınmasının bir takım zorlukları bulunmaktadır. Yani Avrupa uyumunda olduğu gibi benzer türde olmadıkları söylenebilir. Ancak maddi bir tanımlamayla Doğu Akdeniz’in bölge olarak tarif edilmesi bölgeselleşme için bir engel olmadığı gibi bölgesel kriz tanımlaması için de engel teşkil etmemektedir.

Kriz olağan akışı kesintiye uğratan çeşitli aktörler ve farklı boyutlar üzerinde şok etkisi oluşturan olaylar ve durumlar olarak tanımlanabilir.¹⁵ Uluslararası kriz ise en az iki ülke arasındaki bunalımlardır. Uluslararası krizler, ulus-ötesi krizlerden farklıdır. Uluslararası krizler devletlerarası bir nitelik taşır. Ulus-ötesi krizlerde ise salgın, çevre sorunları, terör gibi

¹⁴ Davut Ateş, Uluslararası Örgütler: Devletlerin Örgütlenme Mantiği, (Bursa: Dora, 2017), 223.

¹⁵ Elton F. Guthrie, “The Crisis Concept in the Approach to the Problem of Personality”, *Social Forces*, 13, sy.3, (1935): 383.

sorunlara işaret etmektedir ve taraflar devletler değildir. Uluslararası krizler kendi içerisinde küresel nitelikli krizler ve bölgesel nitelikli krizler olarak ikiye ayrılmaktadır. Büyük güçler arasındaki rekabet ve mücadele, orta büyüklükte güçleri ve nispeten zayıf güçleri etkilediği için genelde büyük güçler arasında ortaya çıkan krizler küresel bir nitelik taşımaktadır. Bölgesel rekabet ve mücadele alanında yer alan krizler ise bir bölgede en az iki devletin bölgesel çıkarlarının çakışması nedeniyle ortaya çıkan krizlerdir. Örneğin, Keşmir Krizi, Körfez Krizi, Kıbrıs Krizi gibi krizler bu türdendir. Son dönemde ortaya çıkan Doğu Akdeniz'deki rekabet de başta Türkiye ve Yunanistan olmak üzere Doğu Akdeniz'de yer alan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Suriye, Lübnan, Filistin, İsrail, Mısır, Libya ve Tunus'u ilgilendiren ve Doğu Akdeniz'de yer almayan ülkelerin de çıkarlarını ilgilendiren bir bölgesel sorun niteliği taşımaktadır. Bu sorun zaman zaman tarafların askeri güç kullanma tehdidinde bulunması, bölgede silahlanma yarışının hızlanması ve ittifaklar yoluyla kamplaşmaların ortaya çıkması gibi faktörler sebebiyle bölgesel kriz niteliği kazanmaya başlamıştır.

Realist önermeye göre uluslararası ilişkilerin anarşik doğasında devletlerin bekalarını sürdürme arayışları yani bir başka ifadeyle ulusal çıkarlarını koruma arayışlarının temelde güç yoluyla ifade edilen kapasitelerini artırma politikasına yol açmaktadır. Uluslararası sistem tarafından (sıkı iki kutuplu sistemdeki gibi) kısıtlamalar da olmayınca bölgesel güçlerin çıkarlarını takip ederken çatışmacı politikalar benimsemeleri mümkündür. Yani kanunsuz topraklarda çalınmış bir ineği geri almanın yegâne yolu mızraklardır. Uluslararası politikada *si vis pacem para bellum* (*barış istiyorsan, savaşa hazır ol*) deyimini sıklıkla kullanılmaktadır.¹⁶ Doğu Akdeniz'de de krizi tırmandıran nedenlerden biri budur. Birbirlerinin saldırgan olduğunu düşünen rakipler, askeri zayıflık nedeniyle karşı tarafın iştahlanması yerine askeri güce yatırım yapmayı daha gerçekçi bir politika olarak benimsemiş durumdadır. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi bu algılama güvenlik ikilemi oluşturmakta ve kriz diğer alanlara doğru derinleşmektedir.

Küreselleşme çağında artık yerelde ortaya çıkan olumlu ya da olumsuz bir gelişme yerelde kalmamaktadır. Etki ve sonuçları açısından çok hızlı bir şekilde küreselleşmektedir. Karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin ve uluslararası ticaretin artması, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler, devletlerarası etkileşimlerin yoğunlaşması, karmaşık ittifak ağları gibi faktörler bölgesel nitelikli bir krizin bölgesel çıktılarının yanında küresel çıktılar üretmesine neden olmaktadır. Büyük güçlerin bölgesel krizlerde taraflara destek vermesi de

¹⁶ Michael G. Roskin ve Nicholas O. Berry, Uluslararası İlişkiler: Ul'nin Yeni Dünyası, çev. Özlem Şimşek, (Ankara: Adres Yayınları, 2014), 264.

krizin küreselleşmesine zemin hazırlayan faktörlerden biridir. Doğu Akdeniz’de ortaya çıkan rekabet de hızla küresel bir nitelik kazanma potansiyeline sahip sorun alanlarından biridir.

4. Doğu Akdeniz Sorunu ve Bölgesel/Küresel Güven(siz)lik Üzerine Etkileri

Coğrafi konumu itibarıyla kıtalararası kavşak niteliğine sahip olan Doğu Akdeniz’de yakın dönemde keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının varlığı, Doğu Akdeniz’i bölgesel ve küresel aktörler için güç ve rekabet sahası olarak uluslararası siyasetin merkezine taşımıştır. Özellikle Kıbrıs açıklarında “Afrodit”, Mısır açıklarında “Zohr”, Filistin’de “Gaza Marine I ve II” İsrail açıklarında “Leviathan”, “Tamar”, “Dalit” gibi enerji sahalarındaki önemli hidrokarbon enerji kaynaklarının keşfi ve sonrasında bu kaynakların paylaşım sorunu bölgedeki mücadelenin temel dinamiğini oluşturmaktadır. Bu bakımdan dünya ticaret ekseninin geçiş rotası üzerinde yer alan Doğu Akdeniz, ticaret, enerji, ulaşım, göç ve nakil yolları hâkimiyeti dolayısıyla edindiği “geçiş bölgesi” rolünü, artan önemiyle birlikte “hedef bölge” statüsüne yükseltmiştir. Ancak bu durum bir taraftan Doğu Akdeniz’i uluslararası güç mücadelelerinin odağına taşıırken diğer taraftan bölgede keşfedilen enerji kaynaklarının varlığı ve kaynakların paylaşımı konusunda yaşanan sorunlar, bölgesel sorunların küresel sorunlara dönüşebilme kapasitesini artırmaktadır. Nitekim son yıllarda bölgede özellikle Kıbrıs açıklarında varlığı tartışılmalı olan doğalgaz ve petrol rezervlerinin varlığının kanıtlanması ve hidrokarbon enerji kaynaklarının yerinin tespit edilmesi, bölgenin jeopolitiğindeki dengeleri değiştirecek ve yeni politik dengeler inşa edebilecek sonuçlar doğurmuştur. Bu bakımdan GKRY, 21 Mart 2003 tarihinde Türkiye ve KKTC’nin deniz yetki alanları ve egemenlik haklarını yok sayarak tek taraflı MEB ilan etmiş ve bölgeyi 13 parsel bölerek İtalyan ENI şirketine, Fransız Total ve Amerikan Exxon Mobile/Noble Energy şirketlerine arama ve sondaj ruhsatları vermiştir.¹⁷ 2008 yılında Afrodit sahasında 12 nolu parsel Noble Energy şirketine keşif izni verilmiş ve bölgede 6 trilyon fit küp doğalgaz keşfedilmiştir. 2013 yılında ENI ve Güney Kore şirketi KOGAS enerji konsorsiyumuna 2, 3 ve 9 nolu parsellerde arama ruhsatları verilmiştir. 2017 yılında 8 nolu parsel ENI’ye, 6 ve 11 nolu parseller ENI & Total ortaklığına, 10 nolu parsel Exxon Mobile ve Qatar Petroleum’a, 13 nolu parsel ise Noble Energy şirketine arama izinleri verilmiştir. 2018 yılında ise ENI ve Total ortaklığı parselde 8 trilyon fit küp doğalgaz rezervi keşfetmiştir.¹⁸ Bölge ve bölge dışı ülkelerin enerji kaynaklarına erişim ve paylaşım politikaları doğrultusunda bölgesel ittifaklar geliştirmeleri ve kaynaklardan üst düzey yararlanma amaçları,

¹⁷ M. Kürşad Özekin, “Doğu Akdeniz’de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye”, Güvenlik Stratejileri Dergisi 16, sy.33, (2020): 12-13.

¹⁸ Deloitte. Oil & Gas in Cyprus Where Potential Lies. Nicosia: Deloitte Limited, (2018), 6.

bölge ülkelerinin birbirlerini rakip olarak görmelerine ve maksimalist dışlayıcı politikalar geliştirmesine neden olmaktadır. Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarına erişim ve kaynakların transferi konusu, bölge ülkelerinin deniz yetki alanlarının belirlenmesine yönelik yaklaşımlarını şekillendirmektedir. Özellikle 2000’li yılların başından itibaren Doğu Akdeniz’de keşfedilen zengin hidrokarbon rezervleri, enerji kaynaklarının ve deniz yetki alanlarının paylaşımı sorunlarını gündeme getirirken, bölge dışı aktörlerin zengin enerji kaynaklarından yararlanma çabası ise Doğu Akdeniz sorununu, bölge devletleriyle birlikte bölge dışı aktörlerin de müdahil olduğu çoklu bir sorun ve rekabet ortamına dönüştürmektedir.¹⁹

Doğu Akdeniz bölgesinin tanımlanmasına ilişkin olarak maddi tanımlamalardan yola çıkıldığında literatürde Doğu Akdeniz’in, coğrafi açıdan İtalya’ya bağlı Sicilya Adası’nın batıya uzanan kısmındaki Lilibeo Burnu ile Tunus’un Bon Burnu arasında çizilen hattın doğusunda kalan bölgeyi ifade ettiği görülmektedir.²⁰ Bu açıdan Doğu Akdeniz bölgesi, Yunanistan, Türkiye, Kıbrıs, Suriye, Lübnan, Filistin, İsrail, Mısır, Libya ve Tunus kıyıları tarafından çevrili alanı kapsamaktadır.²¹ Ayrıca bölge Kıbrıs, Girit ve Sicilya gibi bölgenin önemli üç büyük adasına da ev sahipliği yapmaktadır. “Levant” olarak da adlandırılan ve tarihin her döneminde önemli uygarlıklara ve imparatorluklara ev sahipliği yapmış olan Doğu Akdeniz, tarihi 4000 yıl öncesine dayanan ekonomik ve sosyal ilişkilerin kozmopolit yapısıyla doğu ve batının sentezlendiği, medeniyetlerin etkileşimde bulunduğu geçiş bölgesi niteliğini korumayı başarmıştır.²² Nitekim tarihsel süreçte bölgenin “Verimli Hilal” olarak da adlandırılmasında bölgenin bereketli topraklara sahip olması önemli bir yere sahip olmuştur. Bu bakımdan siyasi, ekonomik ve ticari açıdan kilit rol oynayan Doğu Akdeniz bölgesinde kara ve deniz yollarıyla hakimiyet kurmak, tarih boyunca uygarlıklar için siyasal egemenlik oluşturabilmenin ilk hedefleri arasında yer almıştır.²³ Tarihteki ilk bölgesel güç mücadelelerinin ve hegemonya savaşlarının Doğu Akdeniz’de Mısır ve Hitit devletleri arasında yapıldığı göz önüne alındığında bölgenin jeopolitiğinin önemi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Doğu Akdeniz’de Kartacalılar ve Romalılar arasında yaşanan Pön Savaşları’yla (M.Ö. 264-146) birlikte iki farklı tip devletin iki farklı güvenlik stratejisi uyguladığı da görülmektedir. Kartacalılar, “tüccar

¹⁹ Özekin, “Doğu Akdeniz’de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye”, 1-3.

²⁰ Cihat Yayı, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, Bilge Strateji, 4, sy.6, (2012): 2.

²¹ Aristotle Tziampiris, “The New Eastern Mediterranean as a Regional Subsystem”, The New Eastern Mediterranean Theory, Politics and States in a Volatile Era içinde, eds. S. Litsas ve A. Tziampiris, (Switzerland: Springer International Publishing, (2019), 23.

²² Cyprian Broodbank, The Making of The Middle Sea A History of the Mediterranean from the Beginning to the Emergence of the Classical World, (London: Thames & Hudson, 2013), 408-420.

²³ William Harris, Levant: Bir Kültürler Mozaïği, çev. Ercan Ertürk, (İstanbul: Literatür Yayınları, 2005), 1-3.

millet” kavramına da özgü olarak her ticaret kolonisinin ademi merkezietçi bir yapı içerisinde birbirinden bağımsız şekilde hareket etmesini sağlamışlar ancak ortak tehditler karşısında bir araya gelecek şekilde güvenlik sistemleri oluşturmuşlardır. Romalılar ise daha merkezietçi ve militarist yapısıyla ekonomik gücünü askeri gücünden alan merkezietçi dolayısıyla kolektivist-bürokratik bir devlet yapısının güvenlik sisteminin özelliklerini sergilemişlerdir. Bu bakımdan “topyekün savaş” ve güvenlik terminolojisi içerisinde “kolektif güvenlik” olarak nitelendirilebilecek anlayışın Doğu Akdeniz’de şekillendiği de söylenebilir.²⁴ Hasımını kendi iradesine uymaya zorlayan şiddet hareketi olarak savaş, aynı zamanda saldırı ve savunma gibi iki eylemi ihtiva etmektedir. Ancak saldırı ve savunma durumunun fırsat maliyeti eylemselliğin yönünü belirlemektedir.²⁵ İki eylemin nihai amacını ise güvenliğin sağlanması ve sürdürülmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda, çatışma ve savaş stratejilerinin gereği olarak güvenlik düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Tarih boyunca kitlesel eylemselliğin, ortak saldırı ve savunma anlayışı etrafında şekillenmesi ve özellikle küreselleşmeyle birlikte artan karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin yoğunluğu, güvenliğin makro düzeyde planlama ve ortak yüksek strateji gereksinimine yol açmaktadır. Bu durum ise bölgedeki güvenlik anlayışının izdüşümünün kolektif güvenlik düşüncesinin etrafında şekillenmesinde etkili olmaktadır.

Günümüzde Doğu Akdeniz’de yaşanan sorunların odağında bölgede keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin bölgesel aktörler arasında kullanımı ve paylaşımına ilişkin yaşanan ihtilaflar bulunmaktadır. Enerji kaynaklarına erişim temelinde bölge ülkelerinin “kıta sahanlığı” ve “Münhasır Ekonomik Bölge” (MEB) alanlarının belirlenememesi sorunu Doğu Akdeniz’de yaşanan gerilimlerin nedenlerini oluşturmaktadır. Ayrıca, bölgesel anlaşmazlıklara bağlı olarak şekillenen sorunlara bölge dışı aktörlerin müdahalesi, sorunların kompleks bir hal almasına yol açmaktadır. Diğer taraftan, Doğu Akdeniz’de sorunlara yol açan durumlar değerlendirildiği zaman bölgede yaşanan anlaşmazlıklar, bölgesel ilişkilerin gerilemesine ve çatışma ihtimallerinin artmasına neden olabildiği gibi anlaşmazlıklar üzerinden kurulacak işbirliği süreçlerinin ise bölgesel entegrasyon süreçlerine olumlu katkılar sağlayacağı söylenebilir. Ancak bu durum bölge ülkelerinin politik davranışlarına göre şekillenecektir.

Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin varlığı, ekonomik gelişmişlik ve kalkınma düzeyleri ağırlıklı olarak endüstriyel potansiyeline bağlı olan bölge ve bölge dışı devletlerin yoğun ilgisini çekmekte, kaynakların paylaşım ve transfer edilmesi sorunlarını

²⁴ Emre Baysoy, “Antik Dönem Doğu Akdeniz Jeopolitiği”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, sy.8 (2015): 15-18.

²⁵ Carl Von Clausewitz, *On War*, transl. Michael Howard and Peter Paret, (New Jersey: Princeton University Press, 1989), 75-84.

gündeme taşımaktadır. Nitekim Doğu Akdeniz’de hidrokarbon kaynaklarının varlığına ilişkin yapılan çalışmalardan elde edilen verilere bakıldığında zaman bölgesel ve küresel enerji jeopolitiğindeki dengeleri değiştirecek düzeyde olduğu görülmektedir. 2010 yılında ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi’nin yayımladığı raporlara göre, Kıbrıs, Suriye, Lübnan ve İsrail bölgeleri arasında kalan Levant Havzası’nda 1,7 milyar varil petrol ve 122 trilyon fit küp geri kazanılabilir gaz tespit edilmiştir.²⁶ Nil Deltası Havzası’nda 1,8 milyar varil petrol, 223 trilyon fit küp geri kazanılabilir gaz ve 6 milyar varil sıvı doğalgaz (Natural Gas Liquids-NGL) rezervi olduğu tahmin edilmektedir.²⁷ Ayrıca, Suriye ve Lübnan açıklarında toplam yaklaşık 1 trilyon metreküp,²⁸ Kıbrıs Adası çevresinde 8 milyar varil ve Herodot olarak isimlendirilen Girit’in güney bölgelerinde yaklaşık 3,5 trilyon metreküplük doğalgaz rezervi keşfedilmiştir. Nitekim ABD enerji şirketi Noble Energy ve İsrail enerji şirketlerinin 2009 yılında İsrail açıklarında Tamar I ve Dalit I sahalarında yaptıkları keşifler oldukça önemlidir. Ayrıca 2010-11 yıllarında GKRY’nin Afrodit ve İsrail’in Leviathan bölgelerinde yapılan keşif çalışmaları sonucunda oldukça zengin rezervler keşfedilmiştir.²⁹ Bu bağlamda; Doğu Akdeniz enerji kaynaklarından bölge ve bölge dışı aktörlerin maksimalist politikalarla tek taraflı yararlanma isteği ve bölgede dışlayıcı yaklaşımlarla kurulan ittifak ilişkileri bölgesel sorunların daha fazla derinleşmesine yol açarken, Doğu Akdeniz’de yaşanan paylaşım sorunlarının ve çatışma ortamının dinamikağını meydana getirdiği söylenebilir.

²⁶ USGS. Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean. Denver: U.S. Geological Survey Fact Sheet 2010-3014. <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/> (2010).

²⁷ USGS. Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean. Denver: U.S. Geological Survey Fact Sheet 2010-3027. <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3027/> (2010).

²⁸ Ebru Oğurlu, “Natural Gas In The Eastern Mediterranean: Means of Regional Integration or Disintegration?” EUL Journal of Social Sciences, 8, sy.1, (2017): 39.

²⁹ Özekin, “Doğu Akdeniz’de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye”, 9.

Doğu Akdeniz’de Keşfedilen Doğalgaz Sahaları ve Rezerv Miktarları³⁰

Ülkeler	Keşfedildiği Tarih	Doğalgaz Sahaları	Rezerv Miktarı (Milyar Metreküp)	Üretim Yılı
GKRY	2011	Afrodit	198	2019*
İsrail	1999	Noa	1,1	2012
	2000	Mari-B	42	2004
	2009	Dalit	14,1	2013
	2009	Tamar	283	2013
	2010	Leviathan	509	2019*
	2011	Dolphin	2,2	2019*
	2012	Shimshon	8,4	**
	2012	Tanin	33,9	2020*
	2013	Karish	50,9	2020*
Filistin	2000	Gaza Marine	28,3	2017
Mısır	2015	Zohr	850	2017*

*Tahmini üretim yılı **Net bilgi bulunmamakta

Doğu Akdeniz’de yaşanan sorunların diğer bir nedeni ise, bölge ülkelerinin 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin (BMDHS) ilgili hükümlerine riayet etmemesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim uluslararası deniz hukuku çerçevesinde kıyı devletlerinin ilana bağlı olarak MEB alanlarına ve ilana bağlı kalmaksızın kıta sahanlığı alanlarına sahip olduğu belirtilmektedir. 1982 BMDHS’ye göre; kıta sahanlığı, ilgili devletin egemenlik alanlarının, kara ülkesi ve iç sularının ötesinde hava sahası, deniz yatağı ve toprak altını kapsayan ve esas hatlardan itibaren 12 deniz mili (yaklaşık 23 km) uzaklığı kadar ilan edilebilen ve ilgili devletin sınırları içerisinde değerlendirilen deniz yetki alanıdır.³¹ Münhasır ekonomik bölge ise, ilgili devletin karasularının ötesinde ve bu sulara bitişik bir bölge olup, deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi konuları ile; aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgarlardan enerji üretimi gibi bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen hakları tanımlamaktadır ve karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili (yaklaşık 370 km) mesafesiyle sınırlandırılmaktadır.³² Bu bağlamda, Doğu Akdeniz’de devletlerin karşılık kıyıları arasındaki mesafenin deniz yetki alanları için uluslararası hukukta belirtilen sınırlardan çok daha dar olması (en uzun iki karşı kıyı arasındaki mesafenin dahi 300

³⁰ E. Tanas Karagöl ve Büşra Zeynep Özdemir, “Türkiye'nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz'in Rolü”, (İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı [SETA], 2017): 14.

³¹ “1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi”, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi. Ankara: BM Enformasyon Merkezi UNIC. (2001): 2. Kısım II, Madde 2-3.

³² “1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi”. A.g.e. (2021): 18. Kısım V. Madde 56-57.

deniz mili olması), yarı kapalı deniz alanı olması nedeniyle kıyıların yan yana bulunması, bölgedeki adaların varlığı ve statülerinin belirlenmemesi ve uluslararası hukuk kurallarının göz ardı edilmesi, Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının nasıl paylaşılacağı sorununu çözümsüz kılmakta ve bölgedeki anlaşmazlıklarının nedenini oluşturmaktadır.³³

Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının kullanımı ve hidrokarbon enerji rezerv alanlarının paylaşımı konusundaki sorunların özelinde GKRY ve Yunanistan’ın bölgedeki maksimalist politikaları yer almaktadır. GKRY ve Yunanistan’ın 1982 BMDHS’ye aykırı olarak³⁴ tek taraflı belirledikleri deniz yetki alanlarında yaptıkları keşif ve sondaj faaliyetleri, başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerinin deniz yetki alanlarını ihlal etmektedir. Ayrıca GKRY tarafından Kıbrıs açıklarında hidrokarbon enerji rezerv bölgelerinin parsellere (13 bölge) ayırarak uluslararası enerji şirketlerine ruhsatlar verilmesi, aynı zamanda diğer bölge devletlerinin egemenlik haklarının işgali anlamına da gelmektedir. Nitekim GKRY’nin Kıbrıs Adası’nın tek temsilcisi gibi hareket etmesi ve KKTC’nin egemenlik haklarını görmezden gelmesi, bölgede başta Türkiye olmak üzere diğer bölge ülkelere karşı üstünlük kazanmaya ve bölgedeki gerilimleri artırmaya yönelik stratejik eylemler olduğu görülmektedir.³⁵ Bu kapsamda GKRY; 2003 yılında Mısır, 2007 yılında Lübnan ve 2010 yılında İsrail ile karşılıklı MEB sınırlama anlaşmaları imzalamıştır.³⁶ Ancak Lübnan’ın MEB alanlarının GKRY-İsrail anlaşmasıyla ihlal edilmesi dolayısıyla karşı çıkması, mevcut anlaşmaların BMDHS’ne aykırı olarak tek taraflı yapılması ve GKRY’nin parsellediği ihtilafli bölgelerde küresel enerji şirketlerine arama ve işletme ruhsatları vermesi bölgedeki sorun ve çatışmaların nedenlerini oluşturmaktadır.³⁷ GKRY ile ortak hareket eden Yunanistan ise Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarına yönelik Girit, Rodos, Kerpe, Meis ve Kaşot adalarının sınırlarını referans alan bir ortay hat ile maksimalist politikalar doğrultusunda Türkiye’nin Ege’deki ve Akdeniz’deki

³³ H. İlker Avcı, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı: Yaşanan Krizler ve Etkileri”, *Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, 3, sy.1, (2021): 4.

³⁴ 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nde yer alan; kıta sahanlığının (12 deniz mili – yaklaşık 23 km) belirlenmesine ilişkin II. Kısım, 2-3. Md. ve münhasır ekonomik bölgelerin (200 deniz mili – yaklaşık 370 km) belirlenmesine ilişkin V. Kısım, 56-57. Md. tek taraflı olarak uygulanması ve yine aynı sözleşmenin 74. ve 83. maddelerinin ilk paragraflarında “sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasında kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması (...) hakkaniyete uygun şekilde uluslararası hukuka uygun olarak anlaşma ile yapılacağı” belirtilen hükümlerin dikkate alınmaması.

³⁵ Rıdvan Kalaycı, “Türkiye’nin Doğu Akdeniz Politikası: Dışlanma ve Sınırlandırılmaya Karşı Hak Arayışı.” 21. *Yüzyılda Türkiye’nin Ortadoğu Ülkeleri ve Büyük Güçlerle İlişkileri* içinde, ed. Rıdvan Kalaycı, & İsmail Akdoğan, (Ankara: Orion Kitabevi, 2021): 419.

³⁶ Dow Jones, “Cyprus, Israel Define Sea Border for Energy Search.” *Rigzone*: https://www.rigzone.com/news/oil_gas/a/102276/cyprus_israel_define_sea_border_for_energy_search/?hmpn=1 (2010).

³⁷ Yücel Acer, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları ve Türkiye-Libya Mutabakatı”, (İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı [SETA], 2019): 10.

varlığını yok saymayı ve bölgedeki yetki alanlarını genişletmeyi amaçlamaktadır.³⁸ Uluslararası hukukun öngördüğü kurallara ve “coğrafyanın üstünlüğü”, “kapatmama” ve “oransallık” prensiplerine aykırı olarak hareket eden GKRY ve Yunanistan, Doğu Akdeniz’deki sorunların derinleşmesine neden olmaktadır.

Doğu Akdeniz’de yaşanan sorunların diğer nedeni ise İsrail’in bölgede Filistin başta olmak üzere diğer kıyıdaş devletlerin deniz yetki alanlarını ihlal etmesi ve bu bölgelerde gerçekleştirdiği faaliyetler oluşturmaktadır. Enerji kaynakları açısından zengin hidrokarbon rezervlerine sahip “Tamar”, “Leviathan”, “Dalit”, “Afrodit”, “Gaza Marine” gibi önemli enerji sahalarında İsrail, Filistin ve Lübnan arasında yaşanan ihtilaflar ve paylaşım sorunları, Doğu Akdeniz’de bölge ülkelerinin ilişkilerini olumsuz etkileyerek bölgesel güvensizliğe yol açmaktadır. Zohr enerji sahasında keşfedilen zengin enerji rezervleri ise Mısır’ın bölgesel etkinliği artırmasında etkili olmaktadır. Doğu Akdeniz’de en uzun ikinci sahil şeridinde sahip olan Mısır, 2015 yılında Nil Deltası Havzası’nda yaptığı araştırmalar sonucunda Akdeniz’in en büyük doğalgaz rezervi keşfini gerçekleştirmiştir.³⁹ Zohr sahasında keşfedilen bu rezerv, Mısır’ın bölgesel gaz ihracat lideri olabileceği anlamının ötesinde aynı zamanda bölgenin küresel bir ekonomik etki alanı oluşturmasında da etkili olmuştur.⁴⁰ Bu doğrultuda bölgede enerji ihracatçısı konumuna ulaşmak isteyen Mısır’ın Doğu Akdeniz’deki enerji kaynakları üzerinden GKRY, Yunanistan ve İsrail ile kurduğu pragmatist ilişkiler ve oluşturduğu ittifak mekanizmaları, diğer bölge devletlerinin enerji denklemini dışına itilmesine neden olmakta ve Doğu Akdeniz’de cepheleşmelere yol açarak mevcut sorunları derinleştirmektedir. Bu doğrultuda, 2014 yılında “Kahire Deklarasyonu” ile bir araya gelen Mısır, GKRY ve Yunanistan’ın Doğu Akdeniz’de yapılan çalışmalarda dışlayıcı ortak politikalar geliştirdikleri ve güç devşirme arayışı içinde oldukları görülmektedir.⁴¹ Ayrıca, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının kullanımı ve paylaşımı konusunda koordinasyonun sağlanmasına yönelik 2019 yılında Mısır, İsrail, GKRY, Yunanistan, İtalya ve Filistin arasında “Doğu Akdeniz Gaz Forumu” (Eastern Mediterranean Gas Forum-EMGF) kurulmuştur.⁴² Bölge ülkelerinin konjonktürel durumları ve diğer bölge ülkeleriyle aralarındaki mevcut sorunlar, bölge ülkelerinin Doğu Akdeniz enerji kaynaklarını paylaşım ve işbirliği ilişkilerinden ziyade rekabet ve dışlayıcı yaklaşımlar üzerinden politikalar geliştirmelerine yol açmaktadır.

³⁸ Yayıncı, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, 2.

³⁹ İ. Numan Telci, “İstikrarını Arayan Mısır’ın Enerji Siyaseti”, Ortadoğu Analiz, 8, sy.72, (2016): 63-64.

⁴⁰ Georg Zachmann ve Simone Tagliapietra, “Egypt: The catalyst for a new Eastern Mediterranean gas hub?” bruegel: <https://www.bruegel.org/blog-post/egypt-catalyst-new-eastern-mediterranean-gas-hub>. (2015).

⁴¹ Karagöl ve Özdemir, “Türkiye’nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz’in Rolü”, 24.

⁴² Özekin, “Doğu Akdeniz’de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye”, 13.

Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin deniz yetki alanlarının belirlenmesi ve enerji kaynaklarının paylaşımı konularında yaşadığı sorunların başında GKRY ve Yunanistan’ın bölgedeki maksimalist politikaları neden olduğu sorunlar yer almaktadır. Türkiye, Doğu Akdeniz’de GKRY ve Yunanistan’ın egemenlik sınırlarına ilişkin Kıbrıs sorunu ve Ege Denizi’ndeki adaların konumuna ilişkin yürüttüğü tek taraflı yaklaşımları ve uluslararası hukuka aykırı olarak yaptığı düzenlemeleri, kendi egemenlik haklarının ihlal etmesi ve Kıbrıs Türkleri’nin iradelerinin yok sayması nedeniyle kabul edilemez ilan etmektedir.⁴³ Ancak Türkiye Doğu Akdeniz’de bir oldu-bitti ilişkisine izin vermeyerek uluslararası hukuk kuralları içerisinde bölgesel enerji rekabeti içerisindeki etkinliğini kararlı bir şekilde sürdürmeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye, bölgede arama ve sondaj gemileriyle faaliyetleriyle sahada ve diplomatik aktiviteyle (enerji diplomasisi, gambot diplomasi) masada proaktif bir politika izlemektedir. Nitekim Türkiye, Libya ile 2019 yılında “Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” ve “Güvenlik ve Askerî İş Birliği Mutabakat Muhtırası”⁴⁴ ve 2022 yılında “Hidrokarbon Anlaşması”⁴⁵ imzalamıştır. Bu bakımdan Türkiye’nin Libya ile imzaladığı deniz yetki alanlarına ilişkin muhtıralarla enerji bağımlılığını azaltmak, enerji denklemindeki yalnızlaştırmaya karşı alternatifler geliştirmek ve deniz yetki alanlarındaki egemenliğini pekiştirmek suretiyle kazan-kazan ilişkisi içerisinde ittifak ilişkileri geliştirdiği görülmektedir. Ayrıca, sahip olduğu jeopolitik konumu itibarıyla Türkiye, Doğu Akdeniz enerjisinin Avrupa’ya taşınması projesinde ve enerji diplomasisinde kilit rol oynamaktadır. Enerji ticaret merkezi olabilme potansiyeli, Türkiye’nin kendi enerji ihtiyacı ve Avrupa enerji arz ihtiyacının karşılanması açısından önemli kılmaktadır. Bu durum aynı zamanda Doğu Akdeniz’de bölge ülkelerinin (GKRY, Yunanistan, İsrail) Türkiye’yi bölgesel ekonomi ve enerji güvenliği konularında tehdit olarak algılamalarının ve Türkiye’nin bölgesel ittifakların dışında tutulmasının ana motivasyonunu oluşturmaktadır.⁴⁶

Doğu Akdeniz’de keşfedilen zengin hidrokarbon enerji kaynakları, bölgenin yalnızca enerji koridoru olmasının yanı sıra aynı zamanda enerji kaynaklarına erişim bakımından bölgenin bir enerji üretim (*energy hub*) ve dağıtım merkezi haline gelmesinde etkili olmuştur. Ancak enerji kaynakları üzerinden şekillenen ihtilafli rekabet ortamı, Doğu Akdeniz’deki

⁴³ Sertaç Hami Başeren, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı”, (İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları [TÜDAV], 2010): 7-8.

⁴⁴ Cihat Yayıcı, Libya Türkiye’nin Denizden Komşusudur, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020).

⁴⁵ Selami Kökçam, “Libya’yla Yeni Muhtıra: Türk Şirketlere Hidrokarbon Yetkisi.” TRT Haber: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/libyayla-yeni-muhtira-turk-sirketlere-hidrokarbon-yetkisi-713376.html> (2022).

⁴⁶ Zenonas Tziarras, “Israel-Cyprus-Greece: A Comfortable Quasi-Alliance.” Mediterranean Politics, 21, sy.3, (2016): 411-412.

sorunların derinleşmesine ve bölge ülkelerinin siyasi, ekonomik ve askeri güvenlik kaygılarını artırmaktadır. Bölge ülkelerinin pragmatist ilişkiler çerçevesinde deniz yetki alanlarının belirlenmesine yönelik yaptıkları anlaşmalar, diğer bölge ülkelerinin deniz yetki alanlarının ihlal edilmesiyle birlikte dışlanmalarına da neden olmakta ve bölgedeki gerilimleri tırmandırmaktadır. Doğu Akdeniz’de GKRY’nin Kıbrıs adasının tek temsilcisi gibi hareket etmesi ve adanın etrafında parsellediği bölgelerde uluslararası enerji şirketlerine arama ruhsatları vermesi, Türkiye ve KKTC’nin deniz yetki alanlarını ihlal etmektedir. Dolayısıyla, GKRY’nin adanın güneyinde 13 bölgeye ayırdığı parsellerin Türkiye ve KKTC’nin deniz yetki alanlarıyla çakışması, Kıbrıs sorunundan kaynaklanan tarihi sorunlara yeni bir boyut kazandırmakta ve sorunların derinleşmesine neden olmaktadır. Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarının kullanımı ve ticarileştirilmesi ve Avrupa pazarlarına ulaştırılması konusu ise Yunanistan’ın da GKRY ile birlikte ortak politikalar geliştirmesine ve çıkar birlikteliği doğrultusunda bölgede maksimalist stratejiler izlemesine yol açmaktadır.⁴⁷

Doğu Akdeniz’de bölgesel enerji denkleminin önemli aktörlerinden biri olan İsrail, dünyada enerjiye duyulan ihtiyacın artması ve Avrupa’nın da enerji konusunda zor durumda olmasını fırsat olarak değerlendirerek, bölgedeki hidrokarbon enerji kaynaklarından yararlanmak ve ihtiyaç fazlasını Avrupa’ya ihraç ederek Rusya’yla birlikte Avrupa’nın önemli bir doğalgaz tedarikçisi olmayı hedeflemektedir.⁴⁸ Böylelikle İsrail, enerji açısından bölgesinde güç sahibi olarak bölgede Araplarla yaşadığı sorunlardan kaynaklı siyasal baskıları azaltmak ve güvenliğini tahkim etmeye çalışmaktadır. Ancak İsrail’in enerji kaynaklarının kullanımı ve paylaşımı konusundaki bölge ülkelerinin haklarını gözetmeksizin takındığı münferit tutumu, bölgesel güven(siz)lik durumunu etkilemektedir. Doğu Akdeniz enerji denkleminin diğer önemli bir aktörü Mısır ise bölgesel işbirliğinin kurumsallaşması konusunda EMGF ile öncü adımlar atarak kendi iç siyasi istikrarsızlıklarının yanı sıra GKRY ve Yunanistan ile birlikte uluslararası hukuka aykırı deniz yetki anlaşmalarıyla politik saiklerle hareket etmekte⁴⁹ ve bölgesel enerji ittifaklarıyla bölgesel güven(siz)lik durumunun süreklilik kazanmasına neden olmaktadır.

⁴⁷ Emmanuel Karagiannis, “Shifting Eastern Mediterranean Alliances”, *Middle East Quarterly*, 23, sy.2, (2016): 2-3.

⁴⁸ Sonia Gorodeisky, “State will earn around \$50B in taxes by exporting gas to Europe”, *Israel Hayom*: <https://www.israelhayom.com/2022/06/27/state-will-earn-around-50b-in-taxes-by-exporting-gas-to-europe/> (2022).

⁴⁹ İsmail Numan Telci, “Mısır’ın Doğu Akdeniz Politikası”, *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz içinde*, ed. İsmail Numan Telci, & Recep Yorulmaz, (Ankara: Ortadoğu Yayınları, 2020): 190-195.

Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon enerji kaynakları bölge ülkelerinin siyasi istikrarı ve ekonomik refahı için önemli imkanlar oluştursa da kaynakların paylaşımı ve kullanımı konusunda bölge ülkelerinin politik tutumlarının neden olduğu sorunlar, bölgedeki diğer sorunlarla da eklenerek, bölgenin güven(siz)lik durumu için negatif sonuçlar üretmektedir. Ayrıca, bölgesel bağlam içerisinde şekillenen sorunların çözümüne ilişkin olumlu sonuçlar alınmaması, bölgesel sorunlara küresel bağlam içerisinde çözümler aranmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan bölgenin enerji kaynaklarından pay sahibi olmak isteyen küresel güçlerin Doğu Akdeniz’de bölgesel müdahale zemini kazanmaları, bölgenin küresel aktörlerin güç mücadele sahasına dönüşmesine ve sorunların bölgesel güven(siz)lik boyutunun küresel güven(siz)lik boyutuna taşınmasına yol açmaktadır.

Yakın zamanda Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon enerji kaynaklarının varlığı ve bölgesel anlaşmazlıklar, bölgenin siyasi, ekonomik ve askeri boyutta küresel aktörlerin rekabet sahasına dönüşümünde etkili olmuştur. Bu bakımdan Doğu Akdeniz’in jeopolitik öneminin dünya ticaret merkezinden hidrokarbon enerji kaynaklı bir mücadele alanına dönüşümünde Birinci Dünya Savaşı dönüm noktası olmuştur. Özünde kömürden petrole dönüşümün de ifadesi olan bu savaş, Ortadoğu’yu hidrokarbon jeopolitiğinin içine almasının yanı sıra Levant’ı da küresel jeopolitiğin önemli bir parçası haline getirmiştir.⁵⁰ Nitekim İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan Soğuk Savaş dönemindeki gelişmeler de bu durumu desteklemektedir.

Doğu Akdeniz’in sahip olduğu zengin enerji kaynaklarının büyüklüğü (122 trilyon fitküp)⁵¹ düşünüldüğü zaman, küresel enerji arzının, talebi karşılayamamasına da bağlı olarak enerji krizlerinin yaşandığı bir dönemde bölgenin enerji kaynakları yalnızca bölge ülkeleri için değil, bölge dışı ülkeler için de önemli bir potansiyel enerji kaynağı niteliğindedir.⁵² Soğuk Savaş döneminde SSCB’nin Ortadoğu’da artan etkisini sınırlandırmaya yönelik olarak ABD’nin çevreleme politikaları kapsamında bölgeye yönelik artan ilgisi, zamanla Doğu Akdeniz Havzası’nı ABD için stratejik öneme sahip bölgelerden biri haline getirmiştir. 2011 yılında ABD Dışişleri Bakanlığı’na bağlı olarak Enerji Kaynakları Bürosu’nu kurulması ve Noble Energy şirketinin Doğu Akdenizdeki faaliyetleri, ABD’nin bölgeye yönelik ilgisini göstermektedir. Ancak Rusların bölgedeki etkinliğini kırmaya yönelik olarak şekillenen ABD

⁵⁰ Volkan Ediger, Balkan Devlen ve Deniz Bingöl McDonald, “Levant’ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz’in Enerji Jeopolitiği”, Uluslararası İlişkiler, 9, sy. 33, (2012): 77.

⁵¹ USGS. “Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province”, Eastern Mediterranean. a.g.e. (2010).

⁵² James Stocker, “No EEZ Solution: The Politics of Oil and Gas in the Eastern Mediterranean”, Middle East Journal, 66, sy.4 (2012): 579.

politikalarının Suriye İç Savaşı'na yönelik belirsiz tutumları, Rusya'nın Suriye'de dolayısıyla Doğu Akdeniz'de askeri gücünü artırmasına neden olmuştur.⁵³ Ayrıca, Avrupa Birliği'nin (AB) doğalgaz konusunda Rusya'ya bağımlılık durumu da ABD'nin bölge ülkeleri (İsrail, Mısır, Yunanistan ve GKRY) arasında kurulacak enerji işbirliği ve ittifak anlaşmalarına destek vermeye ve bu yolla Avrupa'nın enerji ihtiyacını ve bağımlılık durumunu azaltmaya yönelmektedir.⁵⁴ Diğer taraftan Rusya ise, tarihi emellerini gerçekleştirme noktasında bölgede önemli fırsatlar yakalamıştır. Suriye İç Savaşı'yla birlikte bölgede alan kazanan Rusya, Doğu Akdeniz'de hava ve deniz üsleriyle askeri varlığını kalıcı hale getirmekte ve bölgede siyasi ve ekonomik etkinliğini pekiştirmeye çalışmaktadır.⁵⁵ Bölge dışı aktörlerin bölgedeki etkinliği, Doğu Akdeniz'deki mevcut sorunların derinleşmesine, bölgesel istikrarsızlığın artmasına ve bölgesel güven(siz)liğin küresel bir nitelik kazanmasına neden olmaktadır.

Diğer taraftan AB'nin artan enerji ihtiyacı ve buna bağlı olarak Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına olan ilgisi, bölge ülkelerinin yaşadığı deniz yetki alanları ve enerji kaynaklarının paylaşımı ve dağıtımı konusu üzerinden şekillenmektedir. Bu doğrultuda AB, bölgeye ilişkin politikalarını özellikle üyesi olan Yunanistan ve GKRY üzerinden kurgulamaktadır. Bu bakımdan Doğu Akdeniz enerjisinin bölgeden güvenli çıkışını Yunanistan ve GKRY'ye bağlı görmektedir. Bu doğrultuda bölge ülkeleri arasındaki pragmatist ilişkilerinden yararlanma çabası içerisinde olan AB, bölgedeki pragmatist ittifak mekanizmalarına destek vermektedir. Ayrıca, İsrail ve GKRY arasında inşa edilmesi planlanan ve Doğu Akdeniz doğalgazının Avrupa'ya taşınması projesi olan "EastMed" (Eastern Mediterranean Gas -Doğu Akdeniz Gazı) projesine destek vererek enerji ihtiyacını karşılamayı ve Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmayı hedeflemektedir.⁵⁶ AB politikalarının yürütücüsü misyonunu sahiplenen Fransa ise AB politikalarına benzer şekilde bölgedeki siyasi ve ekonomik etkinliğini artırmaya yönelik uygulamalarla ve bölge ülkelerine sağladığı askeri destekle ön plana çıkmaktadır.⁵⁷ Dolayısıyla, AB'nin ve diğer bölge dışı ülkelerin çıkarları doğrultusunda bölge ülkeleri arasındaki ittifaklara destek vermek üzerinden yürüttüğü politikalar, bölge devletleri arasında işbirliği fırsatlarını

⁵³ Emre Ozan, "Doğu Akdeniz'de ABD-Rusya Rekabeti ve Türkiye'nin Güvenliği", Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 4, sy.1, (2020): 165-166.

⁵⁴ M. Soliman Al-Zawawy, "ABD'nin Doğu Akdeniz Politikasının Temel Dinamikleri ve Sonuçları", Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz içinde, ed. İsmail Numan Telci, & Recep Yorulmaz, (Ankara: Ortadoğu Yayınları, 2020): 284.

⁵⁵ Keith Johnson, "Putin's Mediterranean Power Play in Syria. Foreign Policy", <https://foreignpolicy.com/2015/10/02/putins-mediterranean-power-play-in-syria-navy-tartus-fleet/> (2015).

⁵⁶ Emre Yılmaz, "Doğu Akdeniz'de Enerji Çıkmazı", SETA Perspektif, sy.188, (2018): 3.

⁵⁷ İdlir Lika, "Fransa'nın Doğu Akdeniz'deki Tehlikeli Oyunu", (İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı [SETA], 2020): 10-13.

ortadan kaldırmakta ve bölgesel güven(siz)liği olumsuz etkilemektedir. Diğer taraftan artan enerji ihtiyacıyla birlikte küresel ekonomik kaygılarına bağlı olarak Doğu Akdeniz, Çin için stratejik öneme sahiptir. 2013 yılında başlatılan ve dünya ticaret rotasını yeniden şekillendireceği düşünülen “Tek Kuşak-Tek Yol Projesi” ile Çin, “Yeni İpek Yolu” olarak da adlandırılan projeye geçiş bölgesi konumu itibarıyla Doğu Akdeniz’de etkinliğini artırmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla, küresel güç dengelerinin yeniden inşa edildiği bir alan olarak şekillenmeye devam eden Doğu Akdeniz’de, küresel güven(siz)lik pekiştirilmektedir.

5. Sonuç

Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının belirlen(eme)mesi sorunu, bölgesel aktörlerin maksimalist talepleriyle ve dışlayıcı ittifak mekanizmalarıyla çözümsüz bir hal almaktadır. Bu bakımdan bölgenin zengin hidrokarbon enerji kaynakları ülkeler arası işbirliği alanları oluşturmaktan ziyade rekabet ve çatışma alanları meydana getirmektedir. Bu söz konusu rekabet ortamında güvenlik ikilemi derinleşmektedir. Taraflar Doğu Akdeniz’e yönelik askeri kapasitelerini artırma yolunu seçtikçe gövde gösterisi mahiyetindeki olaylar krizi tırmandırmaktadır. Böylece, taraflar arasında uzlaşma zemini baltalanırken kamplar oluşmaktadır. Bölge ülkeleri arasındaki uzlaşmazlıklar ise mevcut sorunlarla eklemlenerek bölgesel istikrarsızlığa ve güvensizliğe yol açmaktadır. Bu durum, bölge ülkeleriyle bölge dışı ülkelerin çıkar odaklı simbiyotik ilişkiler geliştirmelerine, bölge ülkeleri arasındaki bölgesel sorunların çok aktörlü ve çok yönlü bir sorun alanına taşınmasına ve sorunların küresel bir boyut kazanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, tersine yayılma etkisi olarak ifade edilen bir süreç yaşanmaktadır. Taraf ülkeler arasındaki rekabet ve mücadele alanı güvenlik alanından ekonomik ve siyasal alanlar gibi diğer alanlara sirayet etmeye başlamaktadır. Buna ek olarak, Doğu Akdeniz sorununun bölgesel sorun niteliğinden sıyrılarak küresel bir sorun haline gelmesi ise bölgesel güven(siz)liği küresel güven(siz)liğe dönüştürmekte ve sorunların çözümünü zorlaştırmaktadır. Tersine yayılma etkisi olarak ifade edilen süreçteki genişleme boyutu da sorunun bölgesel ölçekten küresel ölçeye taşınmasıyla ifade edilebilir.

Kaynakça

- 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi. "1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi". Ankara: BM Enformasyon Merkezi UNIC, 2001.
- Acer, Yücel. Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Türkiye-Libya Mutabakatı. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), 2019.
- Al-Zawawy, M. Soliman. "ABD'nin Doğu Akdeniz Politikasının Temel Dinamikleri ve Sonuçları". Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz içinde, Editörler: İsmail Numan Telci, & Recep Yorulmaz, 283-302. Ankara: Ortadoğu Yayınları, 2020.
- Ateş, Davut. Uluslararası Örgütler: Devletlerin Örgütlenme Mantığı. Bursa: Dora, 2017.
- Avcı, H. İlker. "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı: Yaşanan Krizler ve Etkileri". Diplomasi Araştırmaları Dergisi, 3,sy.1, (2021): 1-22.
- Başeren, Sertaç Hami. Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı. İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları (TÜDAV), 2010.
- Baysoy, Emre. "Antik Dönem Doğu Akdeniz Jeopolitiği", Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 4, sy.8, (2015): 13-21.
- Broodbank, Cyprian. The Making of The Middle Sea A History of the Mediterranean from the Beginning to the Emergence of the Classical World. London: Thames & Hudson, 2013.
- Buzan, Barry. People, States, and Fear: An Agenda for International Security in the Post-Cold War Era. 2.bs. London: Harvester Wheatsheaf, 1991.
- Clausewitz, Carl Von. On War, Translated by M. Howard and P. Paret. New Jersey: Princeton University Press, 1989.
- Deloitte. Oil & Gas in Cyprus Where Potential Lies. Nicosia: Deloitte Limited, 2018.
- Deutsch, Karl W. Political Community at the International Level: Problems of Definition and Measurement. New York: Doubleday Company, 1954.
- Dougherty, James E. ve Pfaltzgraff, Robert L., Contending Theories of International Relations. New York, Harper Collins Publishers, 1990.
- Ediger, Volkan., Devlen, Balkan., & Bingöl McDonald, Deniz. "Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği", Uluslararası İlişkiler, 9, sy.33, (2012): 73-92.
- Glaser, Charles L. "Realizm", Çağdaş Güvenlik Çalışmaları içinde, Editör: Alan Collins, çev. Nasuh Uslu, 13-27. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2017.
- Gorodeisky, Sonia. "State will earn around \$50B in taxes by exporting gas to Europe. Israel Hayom: <https://www.israelhayom.com/2022/06/27/state-will-earn-around-50b-in-taxes-by-exporting-gas-to-europe/>, 2022.
- Guthrie, Elton F., "The Crisis Concept in the Approach to the Problem of Personality", Social Forces, 13, sy.3, (1935): 383-390.
- Haas, Ernst B. Beyond the Nation-State: Functionalism and International Organization. California: Stanford University Press, 1964.
- Harris, William. Levant: Bir Kültürler Mozaiki. Çeviren: E. Ertürk. İstanbul: Literatür Yayınları, 2005.
- Herz, John H. Political Realism and Political Idealism: A Study in Theories and Realities. Chicago: University of Chicago Press, 1951.
- Johnson, Keith. "Putin's Mediterranean Power Play in Syria". Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2015/10/02/putins-mediterranean-power-play-in-syria-navy-tartus-fleet/>, 2015.

- Jones, D. "Cyprus, Israel Define Sea Border for Energy Search." Rigzone: https://www.rigzone.com/news/oil_gas/a/102276/cyprus_israel_define_sea_border_for_energy_search/?hmpn=1 2010.
- Kalaycı, Rıdvan. "Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası: Dışlanma ve Sınırlandırılmaya Karşı Hak Arayışı", 21. Yüzyılda Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleri ve Büyük Güçlerle İlişkileri içinde, Editör: Rıdvan Kalaycı & İsmail Akdoğan, 415-462. Ankara: Orion Kitabevi, 2021.
- Karagiannis, Emmanuel. "Shifting Eastern Mediterranean Alliances", Middle East Quarterly, 23, sy.2 (2016): 1-11.
- Karagöl, E. Tanas, & Özdemir, Büşra Zeynep. Türkiye'nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz'in Rolü. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), 2017.
- Kökçam, Selami. "Libya'yla Yeni Muhtıra: Türk Şirketlere Hidrokarbon Yetkisi." TRT Haber: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/libyayla-yeni-muhtira-turk-sirketlere-hidrokarbon-yetkisi-713376.html> 2022.
- Lika, İdlir. Fransa'nın Doğu Akdeniz'deki Tehlikeli Oyunu. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), 2020.
- Lindberg, Leon N. The Political Dynamics of European Economic Integration. Stanford: Stanford University Press, 1963.
- Luciani, Giacomo. "The Economic Content of Security". Journal of Public Policy 8, sy.2 (1989): 151-173.
- Oğurlu, Ebru. "Natural Gas In The Eastern Mediterranean: Means of Regional Integration or Disintegration?". EUL Journal of Social Sciences, 8, sy.1 (2017): 35-49.
- Ozan, Emre. "Doğu Akdeniz'de ABD-Rusya Rekabeti ve Türkiye'nin Güvenliği". Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 4, sy.1 (2020): 159-188.
- Özekin, M. Kürşad. "Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye", Güvenlik Stratejileri Dergisi, 16, sy.33 (2020): 1-51.
- Rosecrance, Richard. The Rise of the Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World. New York: Basic Books, 1986.
- Roskin, Michael G. ve Berry, Nicholas O. Uluslararası İlişkiler: UI'nin Yeni Dünyası. Çeviren: Özlem Şimşek. Ankara: Adres Yayınları, 2014.
- Stocker, James. "No EEZ Solution: The Politics of Oil and Gas in the Eastern Mediterranean". Middle East Journal, 66, sy.4, (2012): 579-597.
- Telci, İsmail Numan. "İstikrarını Arayan Mısır'ın Enerji Siyaseti". Ortadoğu Analiz, 8, sy.72 (2016): 62-65.
- Telci, İsmail Numan. "Mısır'ın Doğu Akdeniz Politikası", Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz içinde, Editörler: İsmail Numan Telci, & Recep Yorulmaz, 187-200. Ankara: Ortadoğu Yayınları, 2020.
- Tziampiris, Aristotle. "The New Eastern Mediterranean as a Regional Subsystem", The New Eastern Mediterranean Theory, Politics and States in a Volatile Era içinde, Editörler: S. Litsas, & A. Tziampiris, 1-30. Cham, Switzerland: Springer International Publishing, 2019.
- Tziarras, Zenonas. "Israel-Cyprus-Greece: A Comfortable Quasi-Alliance". Mediterranean Politics, 21, sy.3 (2016): 407-427.
- USGS. "Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean". Denver: U.S. Geological Survey Fact Sheet 2010-3014. <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/>, 2010.

- USGS. "Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean". Denver: U.S. Geological Survey Fact Sheet 2010-3027. <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3027/>, 2010.
- Wiener, Antje ve Diez, Thomas, European Integration Theory. New York: Oxford University Press, 2009.
- Wolfers, Arnold. "'National Security' as an Ambiguous Symbol", Political Science Quarterly 67, sy. 4 (1952): 481-502.
- Yaycı, Cihat. "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye". Bilge Strateji, 4, sy.6 (2012): 1-70.
- Yaycı, Cihat. Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020.
- Yılmaz, Emre. "Doğu Akdeniz'de Enerji Çıkmazı", SETA Perspektif, sy.188 (2018): 1-5.
- Zachmann, Georg., ve Tagliapietra, Simone. "Egypt: The catalyst for a new Eastern Mediterranean gas hub?", bruegel: <https://www.bruegel.org/blog-post/egypt-catalyst-new-eastern-mediterranean-gas-hub>, 2015.